

Professor Skard omdikter historien

Av ambassadør Thore Boye

Dersom professor Skard mener at Halvdan Koht ikke er blitt rettfærdig behandlet, er det selvfølgelig hans rett å supplerer h.r.dommer Bahrs fremstilling og korrigerer uriktigheter. Han er imidlertid ikke berettiget til, av hensyn til Kohts ettermåle, å omdikte historien. At professoren mener at bildet av Koht er nedsettende, berettiger ham heller ikke til å erstatte dette bilde med et nedsettende bilde av de norske embedsmenn og tjenestemenn som fulgte regjeringen under felttoget i Norge i 1940.

Professor Skard hevder at h.r.dommer Bahrs artikkel savner perspektiv, og tegner opp en bakgrunn for møtet på Elverum den 10. april 1940 og for den sinnsstemning som han antar at Halvdan Koht må ha befundet seg i. Skard var ikke på Elverum i aprildagene 1940, og hans tegnekunst må betegnes som frihåndstegning. I hans bilde finnes det bare sort og hvitt, alle nyanser er blitt borte. På den ene side stod statstjenestemennene: «Administrasjonen var ei handfull menn på flukt med handkuffertene sine, slegne av rådløse redsle.» På denne bakgrunn trer så Koht og regjeringen sterkt frem: «Det eneste som landet hadde å sette imot, var den nær sagt desperate heroisme hos den vesle gruppa, med Kongen i spissen, som hadde det høyeste ansvar.»

Vi som fulgte regjeringen under felttoget i Norge i 1940, så ikke desperat heroisme noen steder. Det fantes heller ikke statstjenestemenn «slegne av rådløse redsle». Motet og mis-motet, håpet og frykten, kunne vel være noenlunde likevel fordelt mellom statsråder og departementstjenestemenn.

For ordens skyld tilføyer jeg at heller ikke jeg befant meg på Elverum den 10. april. Men i de uker som gikk inntil vi forlot Tromsø den 7. juni, så jeg statsråder og embedsmenn på meg et nært hold i harde dager og vonde netter. Tapperheten var i disse ukene ikke fordelt etter rang eller plassering i statskalenderen, og det har sannsynligheten mot seg at fordelingen var anderledes den 10. april.

Enda grovere blir fortegningen av de historiske fakta når professor Skard går over til å behandle hendelsesforløpet på selve møtet. Etter den foran nevnte karakteristikk av administrasjonen med håndkuffert og «rådløse redsle», og kort omtale av Halvdan Kohts møte med den tyske minister, fortsetter Skard: «Frå dette møtet gikk Koht til møtet med embedsmennene fra departementa i Oslo.» Den unnlidde leser må av disse ord få inntrykk av at det dreiet seg om et møte

Den 17. desember 1979 bragte Aftenposten en artikkel hvor høyesterettsdommer Henrik Bahr forteller om en litt spesiell hendelse under felttoget i Norge, nemlig om det møte som fant sted på Elverum den 10. april 1940 der en del tjenestemenn fra departementene i Oslo fikk beskjed av utenriksminister Halvdan Koht om å dra tilbake til Oslo. At det var noen som fulgte denne henstilling, foreledet Koht til å skrive i en bok han utgav i 1947, «Frå skanse til skanse», at han «kjente det som at rottene hoppa ut or skipet som sakk».

Noen av dem som hadde vært tilstede i Elverum, tok straks kontakt med Halvdan Koht, som skriftlig beklaget det uttrykk han hadde benyttet om departementsfolkene. Han erklarte uten reservasjoner at han var «hjarlete lei for at dei har måtte kjenna ei ærekrenking i dei ordlaga som er nytta i boka m.v. H.r.dommer Bahr peker på at dette dementi, på grunn av den fremgangsmåte som ble benyttet, i virkeligheten ble et dementi i dølgsmd, erklæringen «ligger vel forvart i Stortingets arkiv, utligjengelig for almenheten». Også etter 1947 lever «Rottesthistorien» videre i den ene bok etter den andre.

I Aftenposten den 21. januar kom professor Sigmund Skard med et tilsvær til h.r.dommer Bahrs artikkel. Professoren hevder at fremstillingen savner historisk perspektiv og at den tegner et sterkt nedsettende bilde av utenriksminister Halvdan Koht.

med alle de tjenestemenn som hadde fulgt regjeringen, eller i alle fall med en vesentlig del av dem. Det faktiske forhold er at det på møtet på Elverum den 10. april bare deltok en liten del av de tjenestemenn som var reist ut fra Oslo dagen før, nemlig de tjenestemenn som var blitt etterlatt på Elverum og som i den alminnelige forvirring hadde

mistet kontakten med sine statsråder.

Professor Skards beskrivelse av Halvdan Kohts antatte sinnsstemning bringer videre leserne det inntrykk at Koht var særlig skuffet over Utenriksdepartementets folk. Skard skriver at det er «overveldende sannsynlig at Koht sjølv inst inne har vønt at i alle fall nokre få av desse gode menn, som han i freidist hadde samarbeidd med» (understreket av meg), ikke ville følge anmodningen om å reise tilbake til Oslo.

Det faktiske forhold er at det ikke var en eneste mann fra Utenriksdepartementet tilstede på møtet. Til tross for hastige oppbrudd og vanskelige kommunikasjonsforhold, hadde de utenrikske tjenestemenn (som stort sett befant seg i Nyberg-sund) den 10. april kontakt med sin utenriksminister.

Hva Halvdan Koht senere kan ha antydnet overfor Skard, vet ingen utenforstående, men såvidt jeg vet kom det under felttoget i Norge i 1940 aldri et ymt over hans leber om at administrasjonens tjenestemenn på noe tidspunkt hadde sviktet. Fra Otta 19. april til Tromsø 7. juni kom jeg under felttoget Halvdan Koht litt inn på livet, så nær som en liten sekretær kunne bli kjent med sin høye sjef. Han kom aldri med den minste antydning om at departementenes folk ved noen anledning hadde skuffet ham. Tvertim, når han kom inn på embedsmennenes innsatsvilje og arbeid, ble den ellers så harde statsråd myk i rosten. At denne innsatsvilje hadde gjort et varig inntrykk, kommer bl.a. til uttrykk i «Frå skanse til skanse», der han et sted skriver (s.

100) «Kunne eg bli anna enn rørt og byrg over slik tenestevilje og som sagt, han var ikke den elnaste som såleis sette altting inn for Noregs sak.»

Professor Skard er det som nevnt ovenfor velende sannsynlig at Koht innest inne håpet at i alle fall nok få av embedsmennene i den aktuelle situasjonen skulle syna seg å ha den same desperate motstandsviljen som Konge og regjering.

Etfordan kunne vel Koht ha nærst et slikt håp? De som var tilstede på møtet den 10. april, kan fortelle at Koht sendte tjenestemennene hjem fordi han regdet med at de 11 statsrådene ville bli nødt til å reise over til Sverige. Jeg viser bl.a. til justisminister Terje Wolds referat fra hans telefonsamtale med daværende byråsjef i Justisdepartementet, Elvind Rognlien, den 10. april 1940.

Statsråd Wold befant seg da på Rena, og hadde telefonkontakt med byråsjef Rognlien i Elverum like etter at møtet mellom Koht og statstjenestemennene hadde funnet sted. Ifølge «Norges offentlige utredning», NOU 1979:47, side 138, har statsråd Wold bl.a. referert følgende fra samtalen: «Det kan kanskje ha sin interesse også i Rognlien videre sa at han nettopp hadde vært på et møte med utenriksminister Koht. Koht hadde da bedt alle statstjenestemennene om å reise hjem, det var nok at 11 la beslag på den svenske gjestfrihet hadde Koht sagt.» (Understreket av meg.)

Etter dette ringte statsråd Wold til regjeringen i Nyberg-sund. Fra den foran nevnte utredning, NOU 1978:41, sitsettes: «Etter daværende odelstingspresident Neri Valens forklaring fikk han der Trygve Lie i tale, og fikk bekræftet at Regjeringen på dette tidspunkt ikke så noen annen utvei enn å dra over til Sverige.»

Jeg tillater meg å tro at professor Sigmund Skard ved nærmere ettertanke vil være enig i at det ikke ville ha vært noe bevis på tjenestemennenes desperate motstandsvilje om de den 10. april 1940 hadde foretrukket å følge regjeringen inn i Sverige fremfor å dra tilbake til Oslo.

Professor Skard skriver i sin artikkel at «forklaringer rører ikke ved det historiske faktum, at med unntak av ein (fremhevet av Skard) departementssekretær drog embedsmennene altså tilbake til Oslo.»

Ved vurderingen av dette såkalte «historiske faktum» må jeg be om at hensyn blir tatt til følgende faktiske opplysninger om tjenestemennene i de to departementene hvor jeg kjenner forholdene best, nemlig Utenriksdepartementet og Justisdepartementet.

De fleste av de utenrikske tje-

nestemenn som var dradd ut av Oslo den 9. april, befant seg den følgende dag i Nyberg-sund. Der var utenriksråd Jens Hult, ekspedisjonssjef Christopher Smith og byråsjef Valentin Aas, de reiste den 11. april etter ordre videre til Stockholm for å forsterke legasjonen der. Ekspedisjonssjef Olaf Tostrup og sekretær Erik Braadland forventet nærmere beskjed, de fulgte senere med til Tromsø. Sekretær Hans Jacob Hofgaard hadde allerede om morgenen den 9. april fått instruks om å være bindeleddet til de utlandske diplomater som fulgte regjeringen, og tok seg av denne oppgaven inntil han ble etterlatt på Molde den 23. april. Sekretær Johan Georg Ræder var blitt utnevnt til handelsråd ved legasjonen i London den 5. april, den 10. april befant han seg på vei til Stockholm for derfra å fly over til London. Sekretær Gudrun Martius og assistent Gy Dahm var den 10. april i Hamar, de meldte seg til tjeneste for Koht på Otta den 19. april og ble sendt videre til Stockholm for å styrke legasjonen. Da sekretær Henrik Broch og sekretær Hersleb Vogt hørte at det ikke var bruk for dem, flyktet de ikke «med handkuffertane sine, slegne av rådløse redsle». De dro til Lillehammer og trakk i uniform, og slapp ikke ut av krigsfangenskap før i juni 1940.

Den største kontingent av de statstjenestemenn som var tilstede på møtet i Elverum den 10. april, mellom 10 og 12 mann, kom fra Justisdepartementet. De fulgte ikke utenriksminister Kohts anvisning om å reise tilbake til Oslo. Etter et par dager fikk de kontakt med justisminister Wold i nærheten av Hamar. De fulgte så med regjeringen opp gjennom Gudbrandsdalen, og utførte et stort arbeid under selsomme forhold, bl.a. ved å forberede og formulere de vitale beslutninger som ble gjort av Kongen i Statsråd på Stuguflåten den 22. april 1940. Derfra fortsatte de til Molde.

Da regjeringen måtte forlate Molde natten mellom den 29. og 30. april, var det bare plass for et begrenset antall departementsfolk ombord i krysseren «Glasgow». De fleste av Justisdepartementets embedsmenn ble derfor igjen i Molde. Men ekspedisjonssjef Carl Platou og byråsjef Henrik Bahr fulgte med til Tromsø, og fortsatte sitt arbeid inntil regjeringen forlot landet den 7. juni 1940.

Det nummer av «Norsk Lovtidend» som ble utgitt i London høsten 1940, inneholder en lavmælt beretning som belyser embedsmennenes innsats under felttoget i Norge. De provisoriske anordninger, ko- -llige resolusjoner og kunngjøringer fra den 9. april-7. juni 1940 som her er trykt, fyller ikke mindre

Utenriksminister Halvdan Koht «kjente det som at rottene hoppa ut or skipet som sank».

enn 54 sider. For ordens skyld opplyser jeg at ingen av disse saker var forberedt i mitt departement. Utenriksdepartementets arbeid fant uttrykk på andre måter. Det er ialt 32 provisoriske anordninger og 43 kongelige resolusjoner, forberedt og formulert av tjenestemenn som med livet som innsats og under umulige arbeidsforhold fulgte regjeringen fra Oslo til Tromsø og som holdt statsmaskineriet i gang.

Det er disse tjenestemenn som Sigmund Skard karakteriserer som følger: «Administrasjonen var ei handfull menn på flukt med handkuffertene sine, slegne av rådløse redsle.»

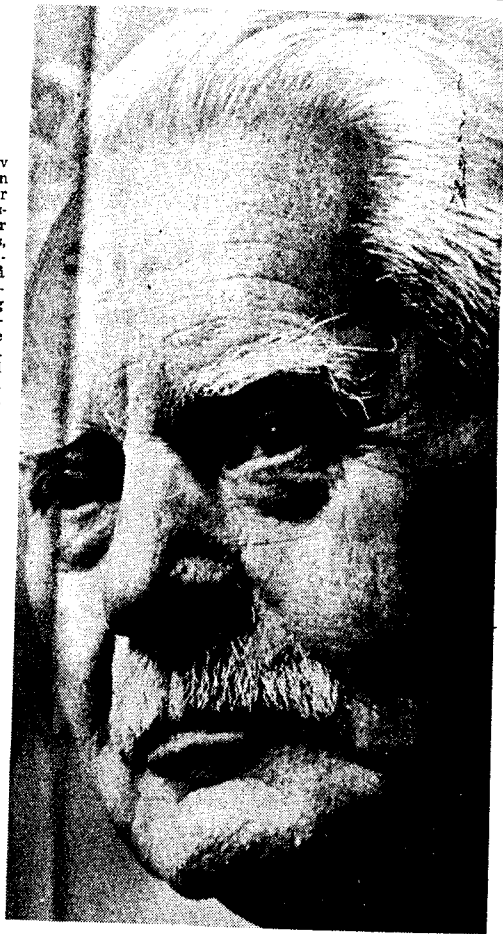
Professoren har skrevet sin artikkel av hensyn til Halvdan Kohts ettermåle. Vi tjenestemenn som fulgte regjeringen under felttoget i Norge har imidlertid også et ettermåle å ta vare på, og vi føler oss berettiget til å protestere når dette ettermåle blir besudlet. Skards artikkel resulterte omgående i at besudlingen begynte igjen, se

Arne Skouens «Ytring» i Dagbladet den 23. januar.

Halvdan Koht var stor nok til uten reservasjoner å beklage det uttrykk han hadde benyttet i sin bok i 1947. Jeg tillater meg å tro at professor Sigmund Skard, når han ser at hans artikkel i Aftenposten den 21. januar har bygget på uriktige faktiske opplysninger, vil være stor nok til å beklage at han har skrevet at «Administrasjonen var ei handfull menn på flukt med handkuffertene sine, slegne av rådløse redsle». Videre at han vil kalle tilbake påstanden om at det var et historisk faktum at departementenes tjenestemenn, med unntagelse av én departementssekretær, dro tilbake til Oslo etter møtet på Elverum.

Vi beklager at dette tilsvær fra ambassadør Boye til professor Sigmund Skard er blitt liggende i redaksjonen så lenge at det offentliggjør først nå.

Red.

Høyesterettsdommer Henrik Bahr (til venstre) kommenterte «rottehistorien» i en artikkel i Aftenposten og ble sterkt imøtegått av professor Sigmund Skard. Ambassadør Thore Boye (til høyre) omtaler Skards tegnekunst som frihåndstegning, hvor det bare finnes sort og hvitt og hvor alle nyanser er borte.

